

<https://helda.helsinki.fi>

Internetissä julkaistut erikoisalojen sanastot tiedon saavutettavuuden edistäjinä

Pasanen, Päivi

Gaudeamus

2020

Pasanen , P 2020 , Internetissä julkaistut erikoisalojen sanastot tiedon saavutettavuuden edistäjinä . julkaisussa M Hirvonen & T Kinnunen (toim) , Saavutettava viestintä : Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä . Gaudeamus , Helsinki , Sivut 270-286 .

<http://hdl.handle.net/10138/327577>

---

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

15

INTERNETISSÄ JULKAISTUT ERIKOISALOJEN SANASTOT TIEDON SAAVUTETTAVUUDEN EDISTÄJINÄ

Päivi Pasanen

Suomalaisessa yhteiskunnassa kantava periaate on, että kansalaisilla on oikeus tietoon. Suomen perustuslain¹ mukaan jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta. Samassa perustuslain pykälässä taataan myös sananvapaus, johon sisältyy muun muassa oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja kenenkään ennakolta estämättä. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta² velvoittaa viranomaiset tiedottamaan toiminnastaan ja palveluistaan sekä yksilöiden ja yhteisöjen oikeuksista ja velvollisuuksista toimialaansa liittyvissä asioissa. Perustuslain ja viranomaistoiminnan julkisuutta koskevan lain takaamat oikeudet eivät kuitenkaan voi täysin toteutua, jos asioiden, sisältöjen ja käsitteiden ymmärtämisessä on haasteita. Hallintolaki velvoittaaakin viranomaisia käyttämään viestinnässään asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä.³

Lakiin kirjatulla oikeuksilla ja velvollisuuksilla pyritään takaamaan kansalaisille tiedon saavutettavuus ja sen myötä muun muassa yhdenvertainen mahdollisuus osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja vaikuttamiseen. Saavutettavuus voidaan määritellä kokonaisvaltaiseksi ajattelutavaksi, joka kuvaa sitä, kuinka helposti informaation, järjestelmän, laitteen, ohjelman tai palvelun voi saada käyttöönsä.⁴ Usein

saavutettavuudella tarkoitetaan fyysistä tai taloudellista saavutettavuutta, mutta saavutettavuus voi olla myös tiedollista. Tämän luvun näkökulmaksi on valittu saavutettavuuden osaluokista tiedollinen saavutettavuus ja tarkastelu on rajattu edelleen erikoisalatiedon saavutettavuuteen. Erikoisalatiedolla tarkoitetaan koulutuksessa tai työelämässä hankittua oman ammattialan tai tieteenalan tietämystä, jota ei voi saada pelkästään yleissivistävässä koulutuksessa tai muulla alalla toimimalla.

Suuri osa erikoisalatiedosta ei ole vain erikoisalan asiantuntijoille kuuluvaa, vaan se on kaikkien saatavilla, jopa helposti esimerkiksi internetin kautta. Erikoisalatiedosta onkin tullut osa jokapäiväistä viestintää, sillä erikoisalojen termejä tulee vastaan esimerkiksi tiedotusvälineissä.⁵ Tiedon ymmärtäminen ja käytettävyys on kuitenkin ongelma, jos erikoisalojen käsitteet jäävät hämäräksi. Tämän luvun tavoitteena on esitellä yksi tiedollisen saavutettavuuden ja tiedon käytettävyyden edistämisen väline eli erikoisalan sanasto. Niiden kirjo on laaja, eikä tässä ole mahdollista kuvata niitä kaikkia. Esittelyni kohdistuu siksi etupäässä erikoisalojen sanastoihin, jotka voivat toimia tiedollisten erojen tasoittajana ja ymmärryksen lisääjänä esimerkiksi kansalaisten ja viranomaisten kesken. Tähän tavoitteeseen pyritään myös valtiovaraministeriön hallinnoimassa hankkeessa Yhteinen tiedon hallinta (YTI), jossa määritellään järjestelmällisesti viranomaisviestinnän merkityssisältöjä ja kootaan määrittelyn tulokset sanastoihin. Tavoitteena on parantaa sekä kansalaisille suunnattua viranomaisviestintää että viestintää eri viranomaisten kesken.

OIKEUS TIETOON DEMOKRATIAN JA TIEDOLLISEN TASA-ARVON TUKIPILARINA

Viranomaistiedon lisäksi suomalaisilla on periaatteessa oikeus julkisin varoin tuotettuun tutkimustietoon. Tutkimusartikkeleita julkaisevat asiantuntijat viestivät erikoisalan

käsitteistä ennen kaikkea toisten, oman alan tai läheisten tieteenalojen asiantuntijoiden sekä tulevien asiantuntijoiden eli opiskelijoiden kanssa. Viestinnän suunta ei kuitenkaan ole pelkästään asiantuntijalta asiantuntijalle tai tulevalle asiantuntijalle, vaan yhä useammin asiantuntijoiden kohdeyleisönä ovat esimerkiksi television ajankohtaisohjelmien katsojat, sanomalehdenlukijat tai muulla tavoin maailman tapahtumia seuraavat kansalaiset. Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta on julkaissut kansallisen tiedeviestinnän toimenpideohjelman, jonka hengen mukaista on, että asiantuntijatieto leviää myös tiedeinstituutioiden ulkopuolelle kansalliskielillä ja että tieteen asiantuntijaorganisaatiot tuottavat tietoa yhteiskunnallisen keskustelun ja päätöksenteon avuksi. Tutkimustiedon jakaminen ja tutkimustuloksista viestiminen päättäjille ja kansalaisille kuuluukin tutkijoiden toimenkuvaan. Tämän yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen välineenä tutkijat käyttävät tiedeviestintää, joka on tietoa tieteestä ja uusista tutkimustuloksista. Tiedeviestinnän tavoite on saattaa tutkimustieto kaikkien ulottuville ja vastata näin kansalaisten oikeuteen ja haluun päästä osalliseksi tieteen saavutuksista.⁶ Demokratian toteutumisen edellytys on, että päättäjien ja kansalaisten saatavilla on asiallista ja luotettavaa tietoa aiheesta, josta keskustellaan ja tehdään päätöksiä. Asiantuntijatiedon on oltava riittävän selkeää, sillä kansalaisten on vaikea osallistua keskusteluun täysivaltaisesti, elleivät keskustelussa käytetyt käsitteet avaudu.

Yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumista ja yhteisistä asioista päättämistä tukevan viranomaisten ja tiedeyhteisön tuottaman julkisen tiedon lisäksi demokraattisesti toimivassa yhteiskunnassa jokaisella kansalaisella on oikeus saada itseään koskevaa tai itseä kiinnostavaa tutkimustietoa ja asiantuntijatietoa. Tällaista tietoa on esimerkiksi terveyteen ja ravintoon liittyvä tieto, jonka saattaminen kaikkien ulottuville edistää kansalaisten terveyttä ja hyvinvointia. Asiallinen ja ymmärrettävä asiantuntijatiedon viestintä parantaa kansalaisten

mahdollisuuksia käyttää tietoa hyvinvointinsa edistämiseen. Esimerkiksi Suomalainen Lääkäriseura Duodecim tuo kansalaisten ulottuville tutkimustietoon perustuvaa terveyteen liittyvää tietoa. Duodecim julkaisee muun muassa Käypä hoito -suosituksia tavallisille ihmisille ymmärrettävässä muodossa ja ylläpitää Lääketieteen termit -sanastoa, jonka avulla kuka tahansa internetin käyttäjä voi selvittää lääketieteen termien sisällön Terveysportti-palvelun kautta.⁷

ERIKOISALASANASTOJEN MONET MUODOT

Sanastolle on monta määritelmää. Sanastokeskus TSK:n termipankin⁸ mukaan se voi olla pienimuotoinen erikoisalan sanakirja, luettelo jossakin kielessä tai ympäristössä sallituista sanoista tai termeistä luokitteluineen, määriteltynä, kuvauksineen ja esimerkkeineen. Sanana sanasto on kuitenkin monimerkityksinen. Kotimaisten kielten keskuksessa laaditun suomen yleiskielen sanakirjan⁹ mukaan sillä voidaan viitata myös jonkin kielen kaikkien sanojen joukkoon eli sanavaroihin tai esimerkiksi oppikirjaan sisältyvään sanahakemistoon, jossa hakusanoille annetaan vastineet toisella kielellä. Sanastojen rakenne ja laatimisperiaatteet ovat vapaat, sillä sanastoja laaditaan erilaisiin käyttötarkoituksiin ja erilaisista lähtökohdista. Erityisesti viimeksi kuluneiden kahden vuosikymmenen aikana sanastoja on laadittu tietoteknisiin ympäristöihin. Niissä sanastot voivat olla ontologioita (aihealueen käsitteiden ja niiden välisten suhteiden koneluettavia kuvauksia)¹⁰ tai tietojärjestelmien ja sovellusten integrointia tukevia sanastoja,¹¹ joissa käsitteet kuvataan tietojärjestelmien ymmärtämässä muodossa. Koneen ja ihmisen tulkittavissa olevia sovellusalueen käsitteitä ja näiden välisiä suhteita kuvaavia ontologioita¹² tarvitaan sähköisissä tiedonhakujärjestelmissä. Ontologiat voivat sisältää käsitteiden nimityksiä usealla kielellä ja käsittehierarkioita, joista lähikäsitteiden väliset suhteet ilmenevät, mutta ne eivät

lähtökohtaisesti sisällä käsitteiden määritelmiä tai muuta käsitteiden sisältöä luonnehtivaa tietoa. Tässä tarkoitankin sanastolla paperista tai sähköistä julkaisua, jossa käsitteille annetaan mahdollisten erikielisten vastineiden ohella suomenkielinen kuvaus. Tämä määritelmä rajaa tarkastelun ulkopuolelle sanalistat, asiasanastot ja ontologiat, jotka mahdollisesti sisältävät vastineita eri kielillä mutta eivät yleensä sisällä käsitteen sisällön kuvausta.

Tässä luvussa tarkasteltavat esimerkkisanastot on rajattu internetin kautta vapaasti saatavilla oleviin sanastoihin, koska internetin hakupalvelut ovat todennäköinen väline, jolla kansalaiset nykyisin hakevat tietoa silloin, kun he pyrkivät selvittämään erikoisalakäsitteen sisällön. Tarkasteltava sanasto voi olla kansainvälisen sanastotyöstandardin¹³ ohjeita noudattaen laadittu systemaattinen terminologinen sanasto.¹⁴ Tällainen sanastoprojektissa ammattimaisesti laadittu sanasto voi sisältää satoja termitietueita.¹⁵ Standardin mukaisesti kussakin tietueessa on yhtä käsitettä koskevat tiedot, kuten käsitteen nimitykset eli termit ainakin yhdellä, joskus usealla kielellä, käsitteen määritelmät, selitteet ja lähdetiedot. Yhtä lailla tarkastelun kohteena voi olla aakkosittain järjestetty kokoelma mahdollisesti noin 20 käsitteestä, niiden nimityksistä yhdellä tai kahdella kielellä ja käsitteiden kielellisistä kuvauksista. Näiden väliin sijoittuvat esimerkiksi oppikirjoihin tai tietokirjoihin liittyvät ja kirjan aiheen mukaan rajatut sanastot sekä itsenäiset, suppeaa erikoisalan aihealuetta käsittelevät sanastot, joita nykyisin julkaistaan yleensä sähköisinä.

ERIKOISALASANASTOJEN RYHMITTELY

Erikoisalasanastoja voidaan ryhmitellä erilaisin kriteerein. Ryhmittelyperusteena voi olla sanaston erikoisala, kieli tai kielet, jolloin puhutaan yksikielisistä tai monikielisistä tietyn erikoisalan sanastoista. Perusteena voi olla julkaisumuoto, jolloin

sanasto on paperinen tai sähköinen, esimerkiksi pdf-tiedosto tai termitietokanta.¹⁶ Muita ryhmittelyperusteita voivat olla sanaston julkaisija, käyttäjäryhmä, laatimisperiaatteet tai tarkoitus. Tavalliselle kielenkäyttäjälle keskeisin ryhmittelyperuste ovat sanaston laatimisen periaatteet. Tässä yhteydessä ensimmäinen kysymys on, noudattaako sanasto kansainvälisessä sanastotyön standardissa esitettyjä muoto- ja sisältövaatimuksia. Sanastotyöstandardia noudattavassa laadukkaassa erikoisalan sanastossa hakusanat on järjestetty systemaattisesti eli käsitejärjestelmän mukaiseen järjestykseen ja termit, määritelmät ja mahdollinen muu sisältö noudattaa yhteisesti sovittuja, vakiintuneita muotovaatimuksia. Terminologisen sanaston standardinmukaisuutta voidaan sanastotyön ja erikoisalan asiantuntijoiden näkökulmasta pitää todennettavana laatukriteerinä. Kansalaisten näkökulmasta muoto- ja sisältövaatimukset täyttävän sanaston käytettävyys saattaa kuitenkin näyttäytyä heikompana kuin erityisesti maallikoita varten laaditun sanaston, sillä asiantuntijoiden käyttöön laaditun terminologisen sanaston tietorakenteen ymmärtäminen ja tehokas käyttö vaatii sekä erikoisalan että sanastotyön periaatteiden tuntemusta.

Toinen maallikon näkökulmasta olennainen ryhmittelyperuste on sanaston julkaisija, koska todennäköisesti kielenkäyttäjät etsivät tietoa erikoisalaan liittyvien julkisten toimijoiden, kuten viranomaisten tai asiantuntijaorganisaatioiden, sekä erikoisalalla toimivien yritysten, kansalaisjärjestöjen tai muiden yksityistä tai kolmatta sektoria edustavien yhteisöjen sivuilta. Vaikka velvollisuus edistää tiedon saavutettavuutta ei koske yksityistä sektoria eikä suoraan kolmatta sektoriakaan, omaa alaa koskevan tiedon saavutettavuuden parantaminen on niidenkin intresseissä. Niillä voi tosin olla muitakin tavoitteita kuin luotettavan ja oikean tiedon levittäminen. Tällaisia tavoitteita voivat olla esimerkiksi omien tuotenimikkeiden tekeminen tunnetuksi ja oman tuotteen myynnin edistäminen tai uskottavuuden lisääminen.

Sanastot voidaan julkaisijan mukaan jakaa neljään ryhmään, joissa julkaisija on (1) julkisen sektorin hallinnollinen toimija, kuten ministeriö tai sen alainen organisaatio, muu valtionhallinnon edustaja tai julkinen laitos, (2) erikoisalan asiantuntija-organisaatio, kuten oppilaitos, ammattijärjestö tai erikoisalan asiantuntijoiden yhdistys, (3) yksityistä sektoria edustava erikoisalalla toimiva kaupallinen yritys tai (4) tiedotusväline, kuten päivälehti, aikakauslehti, radio- tai televisiokanava. Tiedotusvälineet muodostavat luokittelussa oman ryhmänsä, vaikka sanastojen julkaiseminen ei ole niiden toiminnassa keskeistä eikä säännöllistä. Ne kuitenkin julkaisevat suppeita erikoisalanastvoja, joilla voi hetkellisesti olla hyvinkin laaja vastaanottajakunta.

SÄHKÖISTEN SANASTOJEN PIIRTEITÄ SAAVUTETTAVUUDEN NÄKÖKULMASTA

Seuraavaksi esittelen laatimisperiaatteiden ja julkaisijan mukaan ryhmiteltyjen sähköisten sanastojen piirteitä esimerkkien avulla ja tarkastelen sanastoja tiedon saavutettavuuden välineinä maallikon näkökulmasta. Maallikolla tarkoitan tässä yhteydessä henkilöä, joka ei ole asiantuntija sillä erikoisalalla, josta tietoa haetaan.

Terminologiset sanastot

Terminologisten sanastojen laadinnassa noudatetaan terminologian teoriaan perustuvia periaatteita¹⁷ ja menetelmiä, jotka on kuvattu kansainvälisen standardointijärjestön ISO:n julkaisemissa standardeissa.¹⁸ Suomessa terminologisen sanastotyön periaatteita noudattavia sanastoja on laadittu ammattimaisesti 1970-luvulta alkaen, jolloin Tekniikan Sanastokeskus ry (nykyisin Sanastokeskus TSK ry) aloitti systemaattisten sanastojen laatimisen tilaustyönä. TSK:n sanastosarjassa on julkaistu yli 50

terminologista sanastoa. Lisäksi yhdistys on ollut mukana yli 40 muun terminologisen sanaston tai ontologian laatimisessa.¹⁹ Sanastokeskus TSK:n lisäksi terminologista sanastotyötä on tehty monissa valtionhallinnon yksiköissä, kuten ministeriöissä ja valtioneuvoston kansliassa.

Alkutaipaleella terminologiset sanastot julkaistiin painettuina, mutta nykyisin ne julkaistaan yhä useammin pelkästään sähköisinä joko pdf-tiedostoina tai termipankkeina. Hyviä esimerkkejä laajoista, kaikille avoimista suomalaisista terminologisista sanastoista ovat Sanastokeskuksen termipankki (TEPA), joka täydentyy jatkuvasti uusilla erikoisaloilla, ja Valtioneuvoston kanslian sanastot (VNK). Sanastokeskuksen termipankkiin on esimerkiksi vuonna 2018 lisätty Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisema Opetus- ja koulutussanasto (OKSA) ja vuonna 2019 Verohallinnon toimeksiannosta toteutettu Verotussanasto versio 1.0 (Vero). Kumpikin sanasto sisältää runsaasti suomalaisten arkeen liittyviä käsitteitä ja termejä. Monikielisistä termitietokannoista suomenkielisiä käyttäjiä palvelee Euroopan neuvoston kääntäjien IATE-tietokanta (IATE). Helsingin yliopiston ylläpitämä Tieteen termipankki (TTP) on laaja termitietokanta, jossa on osittain noudatettu terminologisen sanastotyön periaatteita.

Terminologiset sanastot sisältävät tyypillisesti useita kymmeniä tai satoja termitietueita, joissa kussakin on tiedot yhdestä käsitteestä. Näitä tietoja ovat termit eri kielillä, määritelmät, selitteet ja lähteet. Terminologisten periaatteiden mukaan kootut sanastot laaditaan kestäväksi pitkään ja toimimaan itsenäisesti. Ne ovat sidoksissa erikoisalaan mutta eivät esimerkiksi mihinkään yhteiskunnalliseen ajankohtaiseen keskusteluun. Tosin tarve aloittaa uusi sanastoprojekti tai aiemman sanaston päivitys syntyy yleensä ajankohtaisista käsite- tai termiongelmista ja ympäröivän yhteiskunnan luomasta paineesta saada käsitteisiin selkeyttä. Vuosina 2018–2019 julkaistujen terminologisten sanastojen aihepiirien perusteella ajankohtaisia aiheita

ovat olleet esimerkiksi kyberturvallisuuteen, sosiaali- ja terveyspalveluihin ja verotukseen liittyvät käsitteet.²⁰

Maallikon näkökulmasta terminologisten sanastojen ja termipankkien saavutettavuutta haittaa ensiksikin se, että yleisimmin käytetyt hakukoneet eivät välttämättä nosta niitä osumaluettelon kärkeen. Vaikka sanasto olisikin osumaluettelon alussa, tietoa hakeva ei ehkä tutki osumaa tarkemmin, koska sivusto tai julkaisija ei ole ennestään tuttu. Maallikko voi pitää valtionhallinnon sivuja liian etäisinä tavallisen kansalaisen arjesta eikä siksi tule avanneeksi sivustoa. Toiseksi tiedon saavutettavuutta haittaa terminologisten sanastojen metakielisyyys, jolla tarkoitan sitä, että niissä annetut käsitteiden kuvaukset ovat lähtökohtaisesti keinotekoisia eli ne eivät ole todellisesta kielenkäytöstä otettuja. Terminologisten sanastojen standardimukaiset rakenteet ja määritelmäkuvaukset ovat toimivia ja tarkoituksenmukaisia erikoisalan asiantuntijoille tai terminologisen sanaston laatimisperiaatteet tunteville sanastonkäyttäjille, mutta käsitekuvaukset eivät välttämättä aukea sellaisille sanaston käyttäjille, jotka eivät tunne terminologisen sanaston laatimisperiaatteita. Esimerkiksi Kelan sivustolla on 331-sivui-
nen terminologinen sanasto, joka sisältää 506 Kelan hoitamia etuuksia koskevaa käsitettä määritelmineen ja ruotsinkielisine vastineineen.²¹ Sanaston esipuheen mukaan se on tarkoitettu sosiaaliturvan asiantuntijoille, lainvalmistelijoille, tiedottajille, toimittajille, kääntäjille ja niille, jotka tarvitsevat tietoa suositeltavista sosiaaliturvan termeistä ja käsitteistä. Sanastoa ei siis ensisijaisesti ole tarkoitettu maallikoille, vaikka se on vapaasti kaikkien internetin käyttäjien saatavilla.

Jos terminologisten sanastojen käyttäjiksi halutaan myös maallikoita, mikä on todennäköistä kaikilla avoimilla julkaisuilla, käsitekuvaukset on laadittava erikseen asiantuntijoille ja maallikoille, sillä samat käsitekuvaukset eivät sovellu taustatiedoiltaan hyvin erilaisille käyttäjäryhmille. Tämä tosiasia huomattiin esimerkiksi kansainvälisessä hankkeessa, jossa

koottiin sanasto pohjoismaisista koulutusjärjestelmistä. Hanksen aikana erilaisten käyttäjäryhmien tarpeet nousivat esiin, sillä käytettävissä olevat sanastot oli laadittu asiantuntijoille, ei Pohjoismaasta toiseen muuttaville.²²

Ei-terminologiset sanastot

Terminologisten sanastojen lisäksi internetissä on julkaistu laajuudeltaan vähintään kymmeniä käsitteitä sisältäviä, itseenäisesti toimivia, asiantuntijoiden laatimia sanastoja, joiden laadinnassa ei kuitenkaan ole noudatettu terminologisen sanastotyön periaatteita. Nimitän näitä sanastoja *asiantuntijasanastoiksi*. Niiden ja terminologisten sanastojen yhteinen piirre on, että taustavoimana on erikoisalan asiantuntijaorganisaatio. Terminologisista sanastoista asiantuntijasanastot eroavat ensiksikin siten, että asiantuntijasanastoissa hakusanoja ei yleensä ole järjestetty systemaattisesti käsitejärjestelmän mukaiseen järjestykseen vaan ne ovat aakkosjärjestyksessä. Toinen tyypillinen asiantuntijasanaston ja terminologisen sanaston ero näkyy määritelmien muodossa ja sisällössä. Asiantuntijasanastoissa annetut määritelmät eivät yleensä noudata terminologisen määritelmän muotoa ja sisältövaatimuksia eivätkä perustu erikoisalan käsitteiden muodostamaan käsitejärjestelmään, jossa käsitteiden väliset suhteet on osoitettu kansainvälisesti sovitujen merkintätapojen avulla. Nämä erot todennäköisesti kertovat siitä, että sanastotyön ammattilainen ei ole osallistunut sanaston laadintaan.

Asiantuntijasanastojen kaksi tyypillistä piirrettä, aakkosten mukainen hakusanojen järjestys ja käsitteiden irrallisuus, estävät sanaston käyttäjää näkemästä käsitteiden muodostamaa käsitejärjestelmää ja niiden välillä vallitsevia suhteita. Tällainen sanasto toimii hyvin tilanteessa, jossa yksittäiselle käsitteelle haetaan määritelmää, mutta kokonaisuuden hahmottamiseen asiantuntijasanasto sopii huomattavasti paremmin kuin

terminologinen sanasto. Hyvä esimerkki asiantuntijasanas-
tosta on Torjuntamenetelmäsano, joka on vapaasti luetta-
vissa Kasvinsuojeluseuran nettisivustolla.²³ Sanasto on osattava
hakea Jaostot-välilehdeltä ja edelleen Sanastot-välilehdeltä.
Sanaston laajuus on 22 sivua, se on julkaistu pdf-tiedostona, ja
siinä on osittain noudatettu systemaattista tietuejärjestystä. Se
on esipuheen mukaan tarkoitettu kasvinsuojelualan neuvoille,
lukijoille ja kirjoittajille. Kasvinsuojelusanaston luotettavuus-
den arviointi on kuitenkin vaikeaa, sillä se eroaa terminologi-
sista sanoista useimpien muiden asiantuntijasanojen lailla
siten, että sanaston tekijöitä ei ole mainittu. Lähteistä osa on
mainittu esipuheessa tai lähdeluettelossa, mutta termitietuei-
siin ei lähteitä ole merkitty. Tiedon luotettavuuden takeena
on tieto sanaston julkaisijan asemasta erikoisalan asiantuntija-
organisaationa ja luottamus siihen, että erikoisalan asiantunti-
jat ovat tarkistaneet sanaston tiedot ennen sen julkaisua.

Toinen esimerkki terminologisen ja ei-terminologisen
sanaston piirteitä yhdistelevästä sanastosta on Terveiden
ja hyvinvoinnin laitoksen sivustolla julkaistu 132 käsitteen
sanasto, jossa hakusanat on järjestetty aakkosten mukaan mutta
määritelmien muotoilussa on osittain noudatettu terminologi-
sen sanastotyön periaatteita.²⁴ Kanta-palveluiden sanastossa
ei ole esipuhetta, eikä sen kohderyhmää ole ilmoitettu, mutta
rakenteen ja sisällön perusteella se on todennäköisesti tarkoi-
tettu yhtä lailla terveyden ja hyvinvoinnin ammattilaisille kuin
terveyspalveluiden käyttäjillekin. Hämäävää on, että sanasto on
nimetty yksinkertaisesti sanastoksi eikä nimeä ole tarkennettu
alaa ja sisältöä kuvaavalla määriteosalla. Tarkempi nimeäminen
edistäisi sanaston päätymistä hakukoneiden osuvaluetteloon
ja lisäisi sen käyttöä.

Terminologisten sanojen ja asiantuntijasanojen lisäksi
on tarvetta suppeille, korkeintaan muutaman kymmenen
käsitteen laajuisille sanoille, jotka on tarkoitettu selventä-
mään esimerkiksi tietyn toimialan käsitteitä. Näitä sanoja

ei yleensä ole laadittu terminologisten sanastojen laatimisperiaatteiden mukaan. Niitä ei myöskään ole tarkoitettu toimimaan itsenäisesti irrallaan tekstiympäristöstään, joka voi olla esimerkiksi yrityksen tai järjestön nettisivusto tai tietokirja. Ne on kuitenkin lähtökohtaisesti tehty pitkäaikaiseen käyttöön. Käytän tässä näistä sanastoista nimitystä *yrityssanasto*. Ne ovat aakkosten mukaan järjestettyjä, mahdollisesti satunnaisesti valittujen käsitteiden kokoelmia, jotka sisältävät ammatti-, harrastus- tai erikoisalan käsitteiden nimityksiä ja määritelmiä tai selitteitä yleensä yhdellä kielellä. Ne on tarkoitettu lukijoille, jotka eivät tunne sanastotyön periaatteita, ja mahdollisesti niiden laatijatkin ovat maallikoita tästä näkökulmasta. Esimerkiksi verkkomarkkinoinnin palveluja tarjoavan yrityksen Tulos Helsinki Oy:n sivulla on Digitaalisen markkinoinnin sanasto, jonka tarkoitus on esitellä yrityksen toiminnan kannalta keskeisiä käsitteitä ja tehdä ne tutuksi sivuston käyttäjille. Sanastossa on 36 käsitettä, jotka on selitetty. Sanaston alussa käyttäjää innostetaan testaamaan tietonsa: ”Kokeile, tunnetko digitaalisen markkinoinnin termejä! Älä anna asiantuntijoiden jargonin hämätä, vaan tarkista sanastostamme, mistä on kyse.”²⁵

Moni muukin kaupallinen toimija tai edunvalvontaorganisaatio on tehnyt sanaston omille nettisivuilleen. Syyt voivat olla pyyteettömiä: ne haluavat jakaa tietoa oman alansa käsitteistä ja näin sujuvoittaa viestintää kaupantekotilanteessa. Kaupallisten yritysten tai edunvalvontajärjestöjen toimintaan kuuluu kuitenkin oman asian edistäminen, mikä voi heijastua myös niiden julkaisemiin sanastoihin. Yrityssanaston käyttäjän onkin syytä muistaa, että sanaston välittämä tieto ei välttämättä ole täysin objektiivista vaan lähettäjän tarkoitusperien mukaisesti painottunutta. Kuluttajille saatetaan virallisen näköisten sanastojen määritelmissä toisaalta tarjota piirteitä, jotka eivät ole olennaisia vaan saattavat liittyä tiettyyn tuotemerkkiin tai valmisteseen, ja toisaalta saatetaan unohtaa mainita jotkin ei-toivotut piirteet, joita käsitteellä on. Luovalla tavalla toteutettu

ja yrityksen tavoitteita palveleva yrityssanasto on esimerkiksi Maris Multilingual -käännöstoimiston nettisivuilta löytyvä ”sanasto”, johon on koottu 81 käännösalan termiä. Sivun esitelyssä kerrotaan, että ”[o]sa termeistä on linkitetty sivuihin ja artikkeleihin, joissa on termiin liittyviä lisätietoja tai määritelmiä”. Linkit johtavat yrityksen nettisivuston muille sivuille, joilla kerrotaan yrityksen tarjoamista palveluista.²⁶ Näin ”sanasto” toimii pikemmin yrityksen nettisivuston asiasanastona kuin käännösalan termejä selittävänä sanastona.

Neljäs ryhmä ovat yrityssanastojakin suppeammat *minisanastot*, joista voisi käyttää myös nimitystä *täsmäsanasto*. Minisanastoilla tarkoitetaan tässä yhteydessä tekstisidonnaisia, suppeita käsitteiden kokoelmia, jotka erottuvat muusta tekstistä graafisesti. Ne voivat olla vain muutaman käsitteen laajuisia, mutta tärkein ominaispiirre on niiden tarkoitus. Minisanastojen tehtävä on vastata tavallisen kielenkäyttäjän tarpeeseen saada selitys jokapäiväisessä viestinnässä vastaan tuleville termeille. Niiden tavallisimmat julkaisukanavat ovat tiedeartikkelit tai asiatekstit. Niitä on myös esimerkiksi oppikirjoissa ja muissa oppimateriaaleissa, jolloin niillä on pedagoginen tehtävä asiantuntijan ja tulevan asiantuntijan välisessä viestinnässä.²⁷ Niitä on usein liitetty aikakauslehtien tai sanomalehtien sekä radio- tai televisiokanavien julkaisemien artikkelien yhteyteen, ja niihin on koottu artikkelin aiheesta poimitut keskeiset käsitteet, jotka selitetään lukijalle.

Minisanastojen elinkaari voi olla lyhyt, koska ne on tarkoitettu täyttämään tiedollista aukkoa ajankohtaisesta aiheesta, josta käydään julkista keskustelua. Ne voivat liittyä tapahtumaan, joka on laukaissut tarpeen viestiä luotettavaa asiantuntijatietoa kansalaisille nopeasti. Tällaisia ovat suuret kansalliset ja kansainväliset haasteet, jotka liittyvät esimerkiksi luonnonilmiöihin, pakolaisiin tai turvallisuuteen. Esimerkki tällaisesta tapahtumasta on elokuussa 2017 Turussa tapahtunut terroriisku ja kansalaisten tarve saada tietoa oikeudellisista käsitteistä,

jotka liittyivät iskusta epäillyn vangitsemisprosessiin. Yle vastasi tiedontarpeeseen kysymällä oikeustermien selityksiä asiantuntijalta.²⁸ Muita mahdollisia ei-toivottuja tapahtumia, jotka vaativat erikoisalatiedon jakamista tavallisille kielenkäyttäjille, ovat kyberhyökkäys, luonnonkatastrofi, tautiepidemia tai myrkytys epidemia. Myös tarve selventää uusia käsitteitä, joiden nimitykset ja kuvaukset eivät vielä ole vakiintuneet, voi synnyttää minisanaston. Uusista käsitteistä saattaa olla liikkeellä ristiriitaisia kuvauksia, jolloin asiantuntijoiden antamat kuvaukset on tarkoitettu tuomaan selvyyttä erimielisyyksiin. Mahdollista on myös, että erikoisalan uusille käsitteille ei ole olemassa suomalaisia nimityksiä, jolloin tarvitaan käsitteen sanallisia kuvauksia, koska englanninkieliset nimitykset voivat aiheuttaa tulkinnanvaraisuutta ja olla läpinäkyvättömiä, jolloin nimityksistä ei ”näy” käsitteen olennaisia piirteitä.²⁹

Minisanastot ovat piilosanastoja siinä mielessä, että niitä ei löydy internetin hakukoneilla, koska ne ovat tekstin osia. Ne ovat kuitenkin arvokkaita tietolähteitä elinkaarensa aikana ja liittyvät suurta lukijajoukkoa koskettaviin arjen tapahtumiin tai tilanteisiin. Niiden tavoite on jakaa asiallista tietoa nopeasti ja korjata mahdollisia vääriä käsityksiä, ennen kuin väärä tieto on ehtinyt levitä laajalle ja mahdollisesti aiheuttanut taloudellista tai terveydellistä vahinkoa. Laadun takeena on erikoisalan asiantuntija, jota haastatteleamalla minisanasto on mahdollisesti muotoutunut. Asiantuntija on silloin myös konsultin roolissa edistäessään oman alansa tiedon saavutettavuutta.³⁰ On myös mahdollista, että mediatekstin kirjoittaja on käyttänyt lähteenä muualta löytämänsä sanastoa tai esimerkiksi Wikipediaa. Lähdetä ei kuitenkaan välttämättä mainita kummassakaan tapauksessa. Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta käyttää tästä viestinnästä nimitystä *populaari porras*, jolla tiedettä viestitään niin sanotulle suurelle yleisölle, jolla ei odoteta olevan erikoisalatietämystä eikä erikoiskielen hallintaa. Viestinnän tarkoitus on herätellä mielenkiintoa ja ohjata kansalaisia hakemaan

lisää tietoa. Tavoitteena on myös varmistaa tiedon leviäminen oikeassa muodossa ja oikoa mahdollisia harhakäsityksiä.³¹ Tässä tehtävässä ne ovat vastavoima internetin keskustelupalstojen mahdollisesti tuulesta temmatuille käsitemäärittelyille ja näennäistiedolle. Asiantuntijoiden tuottaman tiedon välittämisessä maallikoille vastuu viestinnän laadusta ja siitä, mitkä termit ja määritelmät päätyvät julkisuuteen, on ennen kaikkea tiedotusvälineillä.

LOPUKSI

Tämän päivän yhteiskunnassa erikoisalatiedon fyysinen saavutettavuus ei ole ongelma, sillä erikoisalojenkin tieto on kansalaisten saavutettavissa perinteisesti esimerkiksi kirjastoissa painettuina julkaisuina sekä yhä enemmän sähköisesti internetin välityksellä mukana kulkevassa mobiililaitteessa. Ongelma onkin tiedon runsaus ja luotettavan, ajantasaisen tiedon poiminta tietotulvasta. Tiedon on myös oltava siinä muodossa, että lukija ymmärtää sen oikein. Tiedon kielentämiseen on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota niillä aloilla, joilla abstraktien käsitteiden sisällöstä viestitään kielen avulla, kuten sosiaalialalla. On myös muistettava, että tiedonvälityksen kohderyhmät voivat olla vastaanottokyvyltään hyvinkin erilaisia. Uusi kasvava tiedonvälityksen kohderyhmä ovat maahanmuuttajat, jotka tarvitsevat selkokielisiä selityksiä esimerkiksi suomalaisen yhteiskunnan keskeisille käsitteille. Parhaimmillaan sanastot auttavat asiantuntijoita viestimään tavalla, jonka maallikkokin ymmärtää, ja toimivat näin erikoisalatiedon saavutettavuuden ja ymmärtämisen välineenä. Näin sanastot lähentävät asiantuntijoita, päättäjiä ja kansalaisia, joilla ei ole yhteistä tietotaustaa eikä erikoiskieltä.

Sanastoihin sisältyy kuitenkin myös mahdollisuus yksipuolisen ja värittyneen tiedon levittämiseen. Käsitteiden valinta ja määritelmiin tai muihin kuvauksiin sisältyvät piirteet heijastavat

tiedon välittäjän näkökulmaa ja prioriteetteja. Luotettavan ja asianmukaisen tiedon välittäjinä avainasemassa ovat sanastojen laatijat. Heillä on suuri vastuu välittää tietoa objektiivisesti, sillä käyttäjät luottavat sanastoihin, varsinkin jos niiden laadintaan ovat osallistuneet erikoisalan asiantuntijat. Jotta käyttäjä pysyisi arvioimaan sanaston laatua ja tiedon luotettavuutta, hänen saatavillaan on oltava tieto siitä, kuka tai mikä taho on sanaston taustalla. Muita, kaikkia julkaisijoita koskevia, laadukkaan sanaston tunnusmerkkejä ovat esipuhe, jossa on kuvattu sanaston laatimisperiaatteet, ohjeet sanaston käyttäjälle ja merkin-tätapojen selitykset. Myös sanaston ja tietueiden yhtenäinen ja viimeistelty ulkoasu on omiaan antamaan luotettavaa kuvaa sanastosta. Sisällöllisestä luotettavuudesta kertoo tekijätietojen ja julkaisijan lisäksi se, että käytetyt lähteet on ilmoitettu joko esipuheessa, lähdeluettelossa tai tietueiden yhteydessä.

Erilaisten sanastojen esittelyllä olen pyrkinyt antamaan käsityksen erikoisalojen sanastoista tiedon saavutettavuus-palveluna ja tuomaan näkyväksi erilaisten sanastojen roolin tiedonvälityksessä. Ryhmittelin sanastot neljään ryhmään laatimisperiaatteiden, laatijoiden ja kohderyhmän mukaan. Minisanastoiksi ja yrityssanastoiksi luokitellut sanastot ovat maallikoille todennäköisesti tuttuja, koska ne ovat erottama-ton osa tiedotusvälineiden ja internetin kautta tapahtuvaa asiantuntijaviestintää. Sen sijaan asiantuntijasana-stot ja terminologiset sanastot ovat todennäköisesti vieraampia, sillä niiden käyttö vaatii tietoa ensiksikin siitä, että tällaisia sanastoja on olemassa ja kaikkien saatavilla, ja toiseksi tietoa siitä, miten ja mistä niitä voi hakea. Toivottavasti tässä luvussa mainitut tietokannat, hakupalvelut ja sanastot innostavat ja rohkaisevat lukijoita hakemaan internetistä erikoisalojen sanastoja ja käyttämään niitä viestinnän ja ymmärtämisen apuvälineenä. Erityisesti haluan kannustaa käyttämään terminologisia sanastoja, joiden luotettavuus on pyritty varmistamaan monin tavoin, muun muassa tarkistuttamalla sanaston käsikirjoitus

erikoisalan asiantuntijoilla. Erikoisalojen sanastot sisältävät asiantuntijatietoa tiiviissä muodossa, ja internetissä julkaistuina ne voivat olla erinomainen väline erikoisalatiedon saavutettavuuden edistämiseksi. Sanastojen käyttöä siltana asiantuntijoiden ja maallikoiden välisessä viestinnässä voidaankin tehostaa, jos tietoa sanastojen olemassaolosta onnistutaan levittämään tehokkaasti.

15. INTERNETISSÄ JULKAISTUT
ERIKOISALOJEN SANASTOT
TIEDON SAAVUTETTA-
VUUDEN EDISTÄJINÄ

1. Suomen perustuslaki 731/1999, 12 §.
2. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999, 20 §.
3. Hallintolaki 434/2003, 9 §.
4. ESOK.
5. Suomalainen 2002.
6. TJNK 2013.
7. Duodecim 2016.
8. TEPA.
9. Kielitoimiston sanakirja 2018: s. v. *sanasto*.
10. Asiasanastot ja ontologiat.
11. Ks. esim. TERO.
12. Seppälä 2014.
13. ISO 704, 2009.
14. Ks. esim. TSK.
15. Ks. esim. Kokonaisturvallisuuden sanasto 2017.
16. Aiheesta tarkemmin ks. Kudashev 2013a, 155–162.
17. Periaatteet on kuvattu suomeksi esimerkiksi lähteessä Suonuuti 2012.
18. ISO 704, 2009 ja ISO 1087, 2019.
19. Sanastokeskus TSK:n tuottamiin sanastoihin voi tutustua yhdistyksen nettisivustolla (TSK).
20. Ks. TSK.
21. Suhonen 2017.
22. Seppälä 2017.
23. Kasvinsuojeluseura 2009.
24. Kanta 2017.
25. Tulos.
26. Maris.
27. Vrt. TJNK 2013, 9–10.
28. Blencowe 2017.
29. Ks. esim. Kolari & Asplund 2012.
30. Vrt. TJNK 2013, 9.
31. TJNK 2013, 10.